

Губаль Ю. В.,

аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
Ужгородського національного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ДИТИНА» ТА «ПРАВА ДИТИНИ» ЗА ВІТЧИЗНЯНИМ ТА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Анотація. Дитина – особлива соціально-демографічна група населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права. У суспільстві діти захищені соціальними, юридичними, моральними нормами, проте через недостатню здатність задовольнити свої потреби і захищати інтереси вимагають соціального піклування родини, держави.

Ключові слова: дитина, права дитини, правовий статус дитини, конвенція, національне законодавство, нормативно-правовий акт.

Постановка проблеми. Визначення поняття «дитина» так само як і поняття «дорослий вік» змінюється в залежності від культурних особливостей кожної країни. Конвенція з прав дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років. Крім того, різні нормативно-правові акти як міжнародного характеру, так і внутрішнього права України вкладають у це поняття різний зміст, що, в свою чергу, породжує проблеми, пов'язані з різним його трактуванням. Але пріоритет у цій сфері залишається за національним законодавством.

Проблематика, пов'язана з правами дитини, досліджувалася окремими вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких, зокрема: В. Абрамов, Н. Крестовська, Н. Опольська, О. Скакун тощо. Відзначаючи їх внесок, зауважимо, що реалії сьогодення вимагають нових підходів до дослідження даної проблематики.

Не ставлячи собі за мету вироблення конкретних пропозицій щодо зміни або доповнення відповідних правових норм в окремих законодавчих актах, у цій статті автор вважає за доцільне зупинитися на деяких загальних визначеннях категорії «дитина» «права дитини» як в Україні, так й у світі, а також у тих моментах, які необхідно враховувати при здійсненні правотворчої діяльності у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз нормативних актів, якими керується національне законодавство, дає нам такі трактування поняття «дитина».

Дитина – особа віком до 18 років (Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (стаття 6) [1, с. 91–96], [2].

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом вона не набуває прав повнолітньої раніше (ЗУ «Про громадянство України» (стаття 1)) [3].

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (ЗУ «Про державну допомогу сім'ям із дітьми» (стаття 2)) [4].

Дитина – будь-яка фізична особа віком до вісімнадцяти років (ЗУ «Про охорону дитинства» 26 квітня 2001 року (стаття 1)) [5].

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» (стаття 1)).

Поняття «дитина» у даному Порядку означає особу у віці до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (Міністерство внутрішніх справ України, адміністрація державної прикордонної служби України, наказ «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Міністерством внутрішніх справ України і адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань приймання-передавання та повернення дітей у країні постійного проживання»).

«Дитина» означає будь-яку особу, що не досягла 18 років, якщо за законодавством, яке застосовується до дітей, повноліття не настає раніше (Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Міністерство внутрішніх справ України, наказ «Про затвердження порядку розгляду звернень та повідомлень із приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення»).

«Дитина» означає особу будь-якого громадянства, що не досягла 16 років і не має права самостійно вирішувати щодо місця свого постійного проживання за законодавством про місце її постійного проживання, про її громадянство чи за внутрішнім законодавством запитуваної держави (Європейська конвенція про громадянство (стаття 2) 6 листопада 1997 року) [6].

Відповідно до мети цієї Конвенції термін «дитина» означає будь-яку дитину законно чи незаконно народжену (Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (стаття 1) 20 травня 1980 року) [7].

«Дитина» означає особу віком до 18 років, стосовно якої розпорядження про контакт може бути видане або виконане в Договірній державі (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (ст. 3) 15 листопада 2000 року).

За традицією вважають, людина лишається дитиною до 13–16 років, але залежно від контексту використовують також й інші терміни, наприклад, «неповнолітня особа», «фізична особа, що не досягла чотирнадцяти років».

Міжнародні нормативно-правові акти визначають досягнення певного віку, як основну ознаку «дитини», ілюструють еволюцію збільшення вікового критерію при визнанні особи «дитиною» (з 15 до 18 років). Норма іншого міжнародного акту стверджує, що термін «дитина» охоплює:

1) дитину молодшого шкільного віку, закінчення обов'язкової шкільної освіти або молодшу 15 років, причому враховуючи більш високий вік;

2) за установлених умов, дитину молодшу встановленого віку, але старшу зазначеного в абзаці «1», яка проходить курс навчання або продовжує своє навчання, або хворіє хронічною хворобою, або є інвалідом, що не дозволяє їй займатися будь-якою діяльністю, яка дає прибуток (підпункт F пункту 1 «Рекомендацій щодо допомог та інвалідності по старості та у зв'язку зі втратою годувальника № 131» від 29 червня 1967 р.) [8, с. 125].

Цікавим є той факт, що преамбула згаданої вже раніше Конвенції ООН про права дитини встановлює, що дитиною вважається не лише народжена людська істота, але й людська істота, яка знаходиться в лоні матері, тобто людина переживає дві стадії – людина зачата, людина народжена. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року закріпила принципи захисту прав дитини до народження, а норми міжнародного права відповідно до Конституції України є частиною національної правової системи, Конституція не передбачає прав дитини до народження – це певною мірою суперечить конституційній нормі, закріпленій у ст. 9 КУ – право на життя мають усі людські істоти. Закономірним є питання про момент набуття прав дитиною; як стверджує Моніка Міклоша – автор статті «Права дитини. Основні поняття» – таким моментом є момент народження дитини, оскільки відповідно до угорського законодавства дитина, яка знаходиться в лоні матері підпадає під захист іншої групи законів, а з моменту народження дитина стає повноцінним громадянином з усіма набутими правами [9, с. 350].

Цікавим є й той факт, що в угорському законодавстві поняття дитина включає в себе поняття «нащадок» (малолітні), «молодь» (неповнолітні 10–16 років), «особи юного віку» (неповнолітні 16–18 років), але самого визначення терміну «дитина» Конституція Угорщини не дає, оскільки вони керуються загально визначеним терміном, яке дає Конвенція про права дитини: дитина – це особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку [10, с. 302].

Різноманітність підходів спостерігається не тільки щодо визначення поняття «дитина», але й поняття «права дитини». Якщо законодавством даються різні трактування поняття «дитина» в нормативно-правових актах, як національного, так і міжнародного законодавства, то таке визначення як «права дитини» спостерігається доволі рідко – звичайно, перелік прав дитини дається чіткій і вичерпний, але що ж стосовно визначення «право дитини»? За загальним правилом, право – це система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, що встановлюються та санкціонуються державою з метою упорядкування суспільних відносин. О.Ф. Скакун зазначає, що права дитини – це можливості (свободи) неповнолітньої людини, необхідні для її існування, виховання і розвитку. С. Пейчева трактує права дитини, як чітко окреслені, установлені принципи, положення й закони, що регулюють її життєдіяльність у суспільстві. В свою чергу, угорський науковець Т. Олберт, автор статті «Значення прав дитини», вважає, що права дитини – це система можливостей, які необхідні особі для її існування, розвитку в конкретному суспільстві. Автор поділяє думку Т. Олберта, і в свою чергу пропонує розглядати це поняття в більш широкому ракурсі [11, с. 7].

Права дитини – система чітко окреслених в нормативно-правових актах можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, в якому вона знаходиться, та регулюють її життєдіяльність у суспільстві, враховуючи її незрілість.

Висновки. Таким чином, аналізуючи нормативні акти національного законодавства, можна сказати, що визначення поняття «дитини» не є широким, вичерпним чи різносторонньо

охопленим – воно чітке, і здебільшого дублюється в переважній більшості нормативних актів, що і виключило ймовірність різних трактувань даного поняття, що не можна сказати про нормативні акти міжнародного законодавства, яке, в свою чергу, трактує дане поняття ширше, відповідно до нормативного акта, в якому воно зазначається.

Дитина є особистістю у різних її варіантах: людина, громадянин, іноземець, особа без громадянства тощо, окрім цього, правовідносини, у яких вона бере участь, багатоваріантні, врегульовані різними галузями. Враховуючи це, дефінітивне забезпечення правового статусу дитини необхідно здійснювати на підставі й з урахуванням концептуальних підходів, які розроблені у різних галузях юридичної науки: теорії держави і права, конституційного, цивільного, сімейного, кримінального, адміністративного права.

Література:

1. О.А. Шульц. Права дитини, як категорія сучасного конституційного права // Часопис Київського університету права 2009/3 91. – 96 с.
2. Сімейний кодекс України, 10 січня 2002 року, м. Київ.
3. Закон України «Про громадянство України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про державну допомогу сім'ям із дітьми» 21.11.1992 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про охорону дитинства» 26.04.2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. Європейська конвенція про громадянство, 06.11.1997 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 20.05.1980 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
8. Словник законодавчих термінів : близько 10 тис. термінів. – К., 2000 – 127 с.
9. Miklosa Monika Gyermeki jogok. Van fogalmaid rola? Emberi méltóság korlátok nélkül (a gyermekek, a hajléktalanok és a gyülekezők jogai), Országgyűlés hivatal, Budapest, 2009 – 356 с.
10. Vö. Kondorosi Ferenc, Jelentés a gyermekek helyzetéről, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest 1999.
11. Szüdi János, A gyermek mindenek felett álló érdeke, Magyar Jog (2006) № 5.

Губаль Ю. В. Концептуальные подходы относительно определения категорий «ребенок» и «права ребенка» в отечественном и международном законодательстве

Аннотация. Ребенок – особенная социально-демографическая группа населения, которая имеет не только определенные законом возрастные границы, но и свои специфические потребности, интересы, права. В обществе дети защищены социальными, юридическими, моральными нормами, однако из-за недостаточной способности удовлетворить свои потребности и защищать интересы требуют социальной заботы семьи, государства.

Ключевые слова: ребенок, права ребенка, правовой статус ребенка, конвенция, национальное законодательство, нормативно-правовой акт.

Gubal Yu. Conceptual approaches to determining categories of «child» and «children's rights» by domestic and international law

Summary. The child – a special socio-demographic group of population that is not only legally defined age limits, but also their specific needs, interests and rights. Socially children by social, legal, moral standards, but because of a lack of ability to meet their needs and protect interests of families requiring social care and state.

Key words: child, children's rights, legal status of child, convention, national law, legal act.